

KRISTOLOGIJA U KNJIZI OTKRIVENJA

Dr. Nikola HOHNJEC

I. UVOD

Općenito su i dugo vremena argumentirali i smatrali da je Otkrivenje židovska knjiga.¹ No nitko se nije usudio ustvrditi da u toj knjizi nema kršćanskih elemenata. Ipak mnogi vjeruju da je kršćanski identitet razvodnjeno prikazan.² Tako, kristološki izričaji po njihovu mišljenju nisu nipošto značajni ili važni za diskusiju u suvremenoj kristologiji.

Vodeći reformatori ne gaje veliko pouzdanje u tu knjigu i ne vide u njoj nijedan bitniji kristološki doprinos. M. Luther veoma malo vrednuje Ivanovu Apokalipsu, misleći da u njoj ne može naći Isusa Krista.³ Po njemu je Otkrivenje deplasirano proroštvo koje ništa ne poručuje. J. Calvin je u svom vrednovanju nešto suzdržaniji; nije, međutim, nikad napisao komentar na tu knjigu, makar je inače komentirao gotovo sve novozavjetne knjige.⁴ H. Zwingli ovu knjigu i njezin sadržaj također pravo nije mogao zamisliti.⁵ Mnogi moderni egzegete tvrde da se kristologija Otkrivenja nalazi ispod razine drugih novozavjetnih knjiga te je stoga ne treba uzimati u obzir.⁶ Zanimljivo je osvrnuti se na Doddov komentar po kojem se Bog Ivanove Apokalipse može teško poistovjetiti s Ocem Isusovim, a ni Mesija, pun srdžbe, čiji ratnici pobjeđuju u krvi, ne može biti istovjetan s Kristom kao što nam ga evocira prva kerigma, jer on

---

¹ Davno je tako govorio E. VISCHER, *Die Offenbarung Johannis: eine judische Apokalypse*, Texte und Untersuchungen, 1889, str. 35–46, ali nedavno zastupa isto J. F. WHEALON, *New patches on an Old Garment: the Book of Revelation*, Biblical Theology Bulletin 11, 1981, str. 34.

² Otk 4,1–22,7 bilo bi židovski dio, a Otk 1–3; 22,8–22 kršćanski dio knjige (J. F. WHEALON, str. 54).

³ M. Luther držao je Otkrivenje šupljim proroštvom. On, uostalom, tu knjigu nije ni smatrao nadahnutom (D. GUTHRIE, *The relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 11, 37).

⁴ J. Calvin nije uopće držao tu knjigu biblijskom (D. GUTHRIE, str. 11, 37).

⁵ Usp. D. GUTHRIE, str. 11.

⁶ *Isto*, str. 37–38.

je došao činiti dobro i spasiti sve potlačene.⁷ Knjiga je za R. Bultmanna⁸ jedva egzistencijalno zanimljiva, i po njegovu sudu ta knjiga sadrži slabo pokršćanjeno židovstvo. Bultmann je također zastupao da je vjera kao pouzdanje (*pi-stis*) u Otkrivenju prožeta židovskim, a ne kršćanskim razumijevanjem. Po njegovu mišljenju ta knjiga predstavlja više prolazno vrijeme čekanja nego vrijeme odluke. I drugi egzegete traže u našoj knjizi strogu apokaliptiku te po Edwardsu najvažniji simbol za Krista, Jaganjac, ne bi bio Krist Isus, nego lik koji je nastao kombinacijom židovske eshatologije i nade helenističko-židovskog kršćanstva.⁹

No knjiga je jedinstvena, što ovdje svakako možemo pretpostaviti, te je ne smijemo podijeliti na židovsko-apokaliptički i kršćansko-apokaliptički dio.¹⁰ Također je neodrživo stajalište da se ovdje zapravo nalaze dva dokumenta, jedan koji bi bio napisao Ivan Krstitelj i drugi učenik Ivan.¹¹ Lingvističko, teološko i kristološko istraživanje žele pokazati koliko su postavljene hipoteze neodržive.

Isus Krist je u Otkrivenju zamišljen kao onaj koji je nazočan u svojoj Crkvi. U prvom dijelu Otkrivenja on se obraća kao sudac i darivatelj života (1–3). On poznaje svoje nasljedovatelje, hvali ih i opominje te je spreman sa svakim koji mu otvori vrata (3, 20) održavati zajedništvo stola. A u drugom je dijelu Otkrivenja uglavnom Kristova nazočnost prikazana imenom Jaganjca (4–22).

Autor je Otkrivenja kršćanin te piše iz kršćanskoga životnog ozračja i za njega. Time je jasno da postoje razlike i osobitosti: središnja se uloga pripisuje osobi i djelu Isusa Krista, po čemu se Ivanovo Otkrivenje svakako razlikuje od židovskih spisa. Ivanovo Otkrivenje zapravo je reлектira (ponovno čitanje) čitave apokaliptičke literature u osobi Isusa Krista. Drugim riječima, Krist Otkrivenja nije nitko drugi doli Isus Krist drugih novozavjetnih knjiga. U kristološkoj dimenziji Otkrivenje zastupa da Bog sada ispunjuje plan spasenja što ga je navijestio i pripremio Stari zavjet, a Isus Krist ga je svojom smrću i uskrsnućem ispunio. I vjernici su pozvani na dioništvo Kristove muke i uskrsnuća.

Ch. Brütsch u svom dodatku uz komentar i veliki skedarij pojedinih mjesta u Otkrivenju donosi i mali leksikon za kristologiju Otkrivenja.¹² Prvo nabraja atribute (odličja) i naslove Isusa Krista. Među njima se nalaze mnogi koji su zajednički Bogu Ocu i Isusu Kristu. Ovdje želimo nabrojiti neke primjere koje kasnije nećemo spominjati. Isus Krist je kao i Bog Otac označen naslovima Početak i Svršetak (22,13), Sveti (3,7) i Gospodin (1,10; 22,20). Najvažnija odličja i naslovi Isusa Krista koje kasnije ne spominjemo jesu: Prvo-

⁷ Usp. C. H. DODD, *The Apostolic Preaching and its Development*, London, 1963, str. 49.

⁸ Usp. S. A. EDWARDS, *Christological Perspectives in the Book of Revelation*, u: R. F. BERKEY i S. A. EDWARDS, *Christological Perspectives*, New York, 1982, str. 139–154.

⁹ Usp. R. BULTMANN, *Theology of the New Testament*, II, London, 1955, str. 175 (prijevod).

¹⁰ Usp. D. GUTHRIE, *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 38–39.

¹¹ *Isto*, str. 39.

¹² CH. BRÜTSCH, *Die Offenbarung Jesu Christi*, Johannes-Apokalypse, III, Zürich, 1970, str. 334–339.

rodenac od mrtvih (1,5), Prvi i Posljednji (i Živi) (1,17s; 2,8; 22,13), Vladar nad kraljevima zemaljskim (1,5), Lav iz plemena Judina (5,5), Sjajna zvijezda Danica (22,16, usp. također 2,28), Vjerni i Istiniti (3,7; 19,11), Korijen (i izdanak) Davidov (5,5; 22,16) i Svjedok vjerni i istiniti (1,5; 3,14). Nadalje imamo u opisu Isusa Krista sljedeće izričaje: s Bogom Ocem sjedi na istom prijestolju (3,21) ili Ženino je Dijete uzeto k Bogu Ocu i prijestolju njegovu (12,5). U Otkrivenju imamo nadalje Isusovu utjehu, poticaj i ohrabrenje: »Ne boj se... Napiši...« (1,17–20). Uz to susrećemo poruke sedmerim zajednicama, crkva-ma: »Inače dolazim k tebi i otklonit ću...« (3,5); »Čvrsto držite dok ne dodem« (2,25); »Ne budeš li, dakle, budan, doći ću kao tat, a nećeš znati u koji ću čas doći na te« (3,3; 16,15); »Dolazim ubrzo! Blago onomu koji čuva riječi proroštva ove knjige!... i plaća moja sa mnom: naplatit ću svakom po njegovu djelu!« (3,11; 22,7.12.20); »Evo, na vratima stojim i kucam; poslušaj li tko... i otvori mi... unići ću k njemu i večerati s njim i on sa mnom« (3,20). Najvažnija Kristova djela koja kasnije ne spominjemo jesu: Isus tješi i podiže svoje (1,17), ispituje srce i bubrege (2,23). On će naplatiti prema dobrim djelima (2,23; 22,12). Kao Dijete, Božja Riječ gvozdenom će palicom vladati nad svim narodima (12,5; 19,15), a i nasljedovatelj, pobjednik sudjelovat će u Isusovoj vladavini (2,27). On sudi i vojuje po pravdi (19,11). No pored svega njegova ljubav donosi milost.

Tako je Isus Krist prikazan u Otkrivenju kao onaj koji djeluje u svijetu, Crkvi i kozmosu kao spasitelj, objavitelj, mesija (ratnik i sudac) i kao branitelj, ohrabritelj i glava.

II. VIĐENJA I NASLOVI¹³

Ivanovo Otkrivenje opisuje Isusa s mnogovrsnim prisjećajima, predodžbama, viđenjima, odličjima i naslovima. Slike u Otkrivenju ne trebamo predstavljati, nego je ispravnije razumjeti ih. Tako će ta viđenja pružiti uvid u lik i djelo Isusa Krista. Već u početnim recima imamo sveobuhvatnu sliku Krista (1,5s). Doksologija je ovdje upućena i Bogu i Kristu. Otkrivenje pretpostavlja ostali Novi zavjet, a cilj mu je objaviti Krista kakav jest i da će stvarno doći ponovno. Ona izdvaja njegovu nadvremensku, sudačku i kraljevsku službu. Želi se naglasiti: Otkrivenje je evanđelje o uzvišenom Kristu. Naslov Alfa i Omega na početku Otkrivenja označuje prvo Boga (1,8) i povezan je s naslovom: »Onaj koji jest i koji bijaše i koji dolazi, Svevladar« (1,8). Bog je gospodar cijele povijesti i nije samo početak već i ispunjenje. Ovaj naslov dolazi još na završetku knjige (22,13): »Ja sam Alfa i Omega, Prvi i Posljednji, Početak i Svršetak.« Osobito je važno da ta odličja i naslove nosi Krist (22,13). Kako su Bog i Krist oslovljeni istim imenom, možemo zaključiti da isto znače i jednako djeluju.

¹³ Usp. D. GUTHRIE, *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 40–53.

1. Sin Čovječji

U Otk 1 imamo jasnu kristoobjavu. Značajno je viđenje o Sinu Čovječjem te stoga donosimo čitav tekst (1,12–20).

»Okrenuh se da vidim glas koji govoraše sa mnom. I okenuvši se, vidjeh sedam zlatnih svijećnjaka, a posred svijećnjaka netko kao Sin Čovječji, odjeven u dugu haljinu, oko prsiju opasan zlatnim pojasom; glava mu i vlasi bijele poput bijele vune, poput snijega, a oči mu kao plamen ognjeni; noge mu nalik mjedi ugladenoj, kao u peći užarenoj, a glas mu kao šum voda mnogih; u desnici mu sedam zvijezda, iz usta mu izlazi mač dvosječan, oštar, a lice mu kao kad sunce sjaji u svojoj snazi.

Kad ga vidjeh, padoh mu k nogama kao mrtav. A on stavi na me desnicu govoreći: 'Ne boj se! Ja sam Prvi i Posljednji i Živi! Mrtav bijah, a evo živim u vijeke vjekova te imam ključe Smrti i Podzemlja. Napiši dakle što si vidio: ono što jest i što se ima dogoditi poslije. Glede tajne onih sedam zvijezda koje vidje u mojoj desnici i sedam zlatnih svijećnjaka: sedam zvijezda anđeli su sedam crkava, sedam svijećnjaka sedam je crkava.'«

Autor nam pokazuje nekoga tko je sličan Sinu Čovječjemu (1,13). Da bismo razumjeli slike, ovdje je važno protumačiti simboliku. Ovo viđenje zrači neusporedivo statičko dostojanstvo, što dokazuje ponašanje vidioca Ivana (9,11): uskrsli Krist istodobno tješi i ohrabruje. »Duga haljina« i »zlatni pojas« djeluju dostojanstveno (1,13). »Bijela haljina« daje Kristu izgled svećeničke funkcije. »Zlatni pojas« prije svega simbolizira plemenito nošenje i obavljeno djelo. »Gava« i »vlasi« na temelju idealne, gotovo onostrane i proslavljene bjeline i sjaja povezuju Krista kao Sina Čovječjega s božanskim Pradavnim iz Danielove knjige (7,9). »Oči« poput plamenog jezika označuju čovjeka koji može gledati u nutrinu. Autor Otkrivenja kod Sina Čovječjega posize dakle za snažnim viđenjem Staroga zavjeta da bi objavio Kristovu moć nad neprijateljima (Dn 7). Tako se pojavljuje Isus Krist u uvodnom viđenju kao Sin Čovječji u sjaju, kao u vatri, kao žarki sunčev sjaj: što je užasna ali i utješna slika. Nova odličja kao »mjedene noge« prisjećaju na vatru čišćenja i suda. »Glas« poput mnogih voda ukazuje da Krist na nov i snažan način nastupa glasom Svemogućega (Ez 1,24; 43,2). »Sedam zvijezda« u ruci Sina Čovječjega sam autor kasnije u istom viđenju tumači kao sedam predstojnika, vođa u sedam crkava. Uskrsli je Krist dakle gospodar i glava svake crkvene zajednice. »Dvosječni mač« iz usta mora u čitatelju otkriti snagu i neodoljivost prožimanja Kristove riječi u Crkvi. »Lice« mu je opisano kao žarko sunce. Izvanjska sličnost sa zemaljskim Isusom ovdje je također preobražena jer je odsjaj uskrsnuloga Krista. Vidjelac, Ivan, pred tom je kristoobjavom obnemoćao. Tek ga je taj isti velebnik svojom rukom dotaknuo, oslobodio straha i dao mu jamstvo svoje jedinstvenosti i isključivosti (»Prvi i Posljednji«). Viđenje bez sumnje znači Isusa Krista (1,1). Služi kako bi u Crkvu unijelo kristološke elemente i poziva zajednicu koja sluša i čitatelje da se zagledaju u izvanjsku Kristovu stvarnost i da im približi duboku istinu kako je taj proslavljeni Krist pun sile i dostojanstva. Ovo viđenje, pokazujući Kristovu smrt i uskrsnuće, samo mjesto povezuje s preostalim Novim zavjetom. Riječ je dakle o povijesnoj (»bijah mrtav«) i uzvišenoj osobi (»živim u vijeke vjekova«). Značenje uskrsnuća nazočno je u činjenici da ima

ključeve smrti i podzemlja. On je pobjednik: posljednji čovjekov neprijatelj, smrt i podzemlje, u njegovoj su vlasti. On je i središte svih crkvenih zajednica: okuplja ih, podržava i vodi.

Vizualni element prelazi zatim u uvodu pojedinim crkvama u akustični navještaj. Većina kristoloških izričaja u pismima crpi se iz pozdravnog uvoda na početku Otkrivenja (1,4–8) i iz završetka viđenja o Sinu Čovječjem (1,17–20), čemu autor još ponešto nadodaje. Uz smrt i uskrснуće Krist zajednici u Sardu prilazi, što je i slučaj s Kristom kao Jaganjcem, kao onaj koji ima sedam duhova (3,1; 5,6). Na oba mjesta slika znači puninu i savršenstvo Duha Svetoga. On je »Sveti, Istiniti« i ima »ključ Davidov« (3,7). Opisuje se kao »Amen«, »Svjedok vjerni i istiniti« i kao »Početak Božjeg stvorenja« (3,14). Oznake »Amen« i »Početak Božjeg stvorenja« kao Kristovi naslovi svakako su novost. »Amen« dolazi kao isusov naslov u doksologiji Otkrivenja (1,6s). »Amen« je tu ime za Krista. Kod proroka Izaije (65,16) imamo Božjeg čovjeka koji nosi ime Elohim-Amen. To ime znači prvotno postojanost, sigurnost a onda opet Božju vjernost. I Ivanovo evanđelje upotrebljava »amen«, ali isključivo kao potvrdu Isusovih izričaja i njihove važnosti. U novozavjetnim se knjigama inače ta riječ upotrebljava kao liturgijski izričaj odobravanja i potvrde. To otvara dimenziju zajedništva te izriče želju za potvrdom i puninom. U Kristu, dakle, imamo konačno prihvaćanje i on nam donosi puninu. Krist-Amen ispunio je dakle svoje djelo. On je nadalje poznat kao »Početak Božjeg stvorenja« (3,14). Oznaku »Početak« i Pavao je kristološki vrednovao (Kol 1,18). Taj je izričaj naš autor upotrijebio na početku Otkrivenja, gdje je Isus oslovljen kao vođa zemaljskih kraljeva. Krist je »Početak« i od njega započinje stvaranje. Krist se ovdje ne spominje kao prvo stvorenje, nego Krist ima više udjela kod stvaranja svijeta. U Otk 4,11 samo je Bog stvoritelj, i sve stvorenje proizlazi od njega, ali ovdje treba imati u vidu suradnju između Oca i Sina u stvaralačkom činu. Ovdje je dakle naglašena važnost poruka pojedinim crkvama. A kristologija je predstavljena veoma praktički: uzvišeni se Krist obraća svomu narodu. Opisi su ohrabrujući i puni strahopoštovanja. Krist podržava crkve u njihovim pravima, ali pojavljuje se s dvosječnim mačem i očima punim sijevanja. On, doduše, zagovara, ali konačno i sudi. Sin Čovječji u Otkrivenju i zemaljski Isus u evanđeljima upućuju na identitet s Isusovom osobom, koja je ovdje prikazana u nadzemaljskoj i proslavljenoj stvarnosti. Još jedno viđenje govori o tajanstvenom biću sličnom Sinu Čovječjem:

»I vidjeh: gle, bijel oblak, a na oblak sjede Netko kao Sin Čovječji; na glavi mu zlatan vijenac, u ruci oštar srp. I drugi jedan anđeo iziđe iz hrama, vičući iza glasa onomu što sjedi na oblaku: 'Mahni srpom i žanji jer dođe čas žetvi, zrela je žetva zemaljska!' I onaj što sjedi na oblaku baci srp na zemlju i zemlja bi požnjivena« (14,14–16).

Viđenje o budućem Sucu pokazuje isto biće, Sina Čovječjeg kako sjedi na oblaku, na glavi nosi zlatan vijenac, a u ruci drži oštar srp (14,14). Oblak treba uzeti u danielovskom smislu kao pokretni rekvizit bogoobjave (Dn 7,13). Sin Čovječji na glavi nosi vijenac jer je pobjednik. Riječ je ovdje o Kristu (makar se u novom odsjeku, Otk 14,17, govori o anđelu sa srpom). Naoštreni srp dinamički pokazuje uspješnost žetve koja predstoji. Na prvi pogled ovdje možemo otkriti drukčije shvaćanje o Kristu nego u preostalome Novom zavjetu. Ali ima mnogo novozavjetnih uvida o Kristu Sucu i Spasitelju koji nadopunjuju novozavjetnu kristologiju. Anđeo, tumač, naviješta kako Krist kao Sin Čovječji

bdije nad sazrijevanjem žetve i stalo mu je do zrele žetve. Krist je uistinu kraljevski žetelac eshatološke žetve (Mt 13,30). Videnje se nastavlja, samo što je izvršilac videnja anđeo, a uvodi se berba grožđa. Ovdje je izričiti spomenut slikom mošta gnjev Božji i sud. Sin je Čovječji povezan s kraljevskim i sudačkim autoritetom i snagom. Tako opis izražava uzvišenost i onostranost. Osim muke i uskrnuća govori se i o uzvišenom Gospodinu.

Konačno videnje o ratobornom kralju (19,11–21) stoji umjesto žeteoca iz 14. poglavlja. Ovdje se govori samo o sudu i ratu. Za Božje neprijatelje nema nikakvog olakšanja ili spasenjske mogućnosti. Očita je povezanost s 1. poglavljem, i to kod videnja o Sinu Čovječjem, o očima punim sijevanja i maču iz usta. Naglašena su i sljedeća kristološka odličja: mnoštvo dijadema, odjeća natopljena krvlju, skriveno ime i ispisana imena, Riječ Božja, Gospodar gospodara i kralj kraljeva. Tim opisom dolazimo do Kristove objave i svršetka povijesti. Njegovu se djelo spasenja ispunilo. U svim tim zornim prikazima uzvišeni Krist ima posljednju riječ. Pobjeda je sigurna, a izvodi je samo Krist. On je vjeran, istinit i apsolutni gospodar.

2. Isus – Krist

Ova imena dolaze zajedno, što je slučaj u kasnijem kršćanstvu, da bi odredila povijesno-teološko značenje Isusa iz Nazareta, Sina Božjega. Ipak ta imena dolaze u Otkrivenju u većini slučajeva odvojeno, čime je opravdano i odvojeno izlaganje tih dvaju kristoloških naslova u Otkrivenju.

a) *Isus*

Dolazi u Otkrivenju 14 puta i više od sedam puta u pismima pojedinim crkvama u 1. dijelu Otkrivenja. Katkad je ime povezano s Kristom, a jednom i s imenom Gospodin. Ovisi o kontekstu da li je ime upotrijebljeno samo u stilskom ili također u teološkom smislu. Isus govori samo jedanput, i to na završetku knjige: time je, svakako, naglašena njegova uzvišenost i poslanje crkvama (22,16). On nije nitko drugi doli Isus, poznat po svome zemaljskom životu. Inače ime stoji u genitivu (većinom kao subjektivna ali i kao objektivna oznaka): kao, npr., vjera Isusova, svjedoci Isusovi i svjedočanstvo Isusovo (14,12; 17,6; 12,17; 19,10; 20,4). Uobičajeno ime dolazi samo triput zajedno s imenom Krista, naime u prvim recima knjige (1,1.5). To je češće slučaj i s drugim novozavjetnim knjigama da se posvjedoči kako je Pracrkva mesijansko poslanje povezivala s Isusovim imenom. Za kršćansku je zajednicu Isus bio od Židova očekivani Mesija, ali je mesijanska služba u Otkrivenju bila podvrgnuta korjenitoj reлектiri. Strano je da to blisko kršćansko ime nestaje tako brzo iz naše knjige. Možemo reći da autor Otkrivenja pridaje drugim naslovima veće značenje i više voli druga imena, osobito ona koja posjeduju jaču simboličku snagu.

b) *Krist*

Dolazi sedam puta i to triput u proslavu. Oblik se s članom nalazi četiri puta u knjizi, po čemu zaključujemo da se upotrebljava više kao oznaka nego

vlastito ime (11,15; 12,10–12; 20,2–4). Kristova oznaka u tim je tekstovima Gospodin, što izražava Božju blizinu, jer ime Gospodin može se upotrebljavati i za Boga. Bog ima udjela u budućem kraljevstvu, u njemu vlada po svom Pomazaniku. Tako je mesijanska funkcija sublimirana prema konačnom kraljevstvu i u suprotnosti je s nadanjima koja su prevladavala kod suvremenih Židova da će uspostaviti ovozemaljsku vladavinu. Mesijanstvo Ivanove Apokalipse ostaje na Davidovoj liniji: davidovski čuvar riznice ima ključeve da je otvori i zatvori (Iz 22,22). On sudi i dijeli milosti. On ima vlast i suverenitet u budućem svijetu.

3. Sin Božji – Riječ Božja

Već sam atribut povezuje ova dva naslova. Tu je i roditeljstvo, otac, odnosno govornik, otkuda dolazi sinovstvo, odnosno riječ. Ovi su naslovi, osobito Riječ Božja, tipični za ivanovskog Isusa.

a) *Sin Božji*

Spominje se samo jedanput u Otkrivenju (2,18). No triput se upotrebljava izričaj »moj otac« (2,28; 3,5.21). Ovdje možemo vidjeti starozavjetni prisjećaj: »Gospodin mi reče: 'Ti si sin moj, danas te rodih. Zatraži samo, i dat ću ti pūke u baštinu,... Vladat ćeš..., i razbit ih...!'« (Ps 2,7–9). Ipak ima dovoljno razloga da u tome otkrijemo značajnu činjenicu kristologije u Otkrivenju. Vrijedno je spomenuti da je stanje sinovstva u Ivanovu Otkrivenju rezervirano za Isusa Krista. Nema nikakve upute da bi vjernici sve do 21,27 bili prozvani sinovima Božjim u novom Jeruzalemu. Tu je razlika prema ostalome Novom zavjetu: Otkrivenje želi više izdvojiti Kristovo nebesko stanje i njegovu pobjedu nego odnos između njega i vjernika sve do konačnog ispunjenja. Sve se dotle Krist prema vjernicima odnosi na otkupiteljski način.

b) *Riječ Božja*

Ratoborni Krist nosi naslov Riječ Božja. Možemo se pitati zašto se upotrebljava baš to ime. Ovaj je izričaj svakako ivanovskoga podrijetla. Tu možemo reći da je Isus Krist posrednik postojećeg reda kao i novog stvaranja. Mudrosno mjesto Izr 8,22–36 sa stvaralačkom riječju pomaže objasniti naš pojam: Božja je mudrost počelo Božjeg djelovanja, prethodi samom stvaranju, ona je sustvoriteljica, gotovo prava Božja osoba. Još više to vrijedi za Iv 1,1, gdje je sam Bog Riječ. Kao da je već mudrac ranije nagovijestio utjelovljenje Božje Riječi: U tišini i usred noći »jurnula je tvoja svemoguća riječ s nebesa, s kraljevskih prijestolja, kao žestok ratnik u sredinu zemlje, propasti predane. Kao oštar mač nosila je tvoju neopozivu zapovijed« (Mudr 18,15). Božja riječ je prema mudrosti sišla s neba i poput ratnika uspostavlja red. Premda su potrebne usporedbe, ipak se može reći da pojam nije samo židovskog nego i kršćanskog podrijetla. Poimanje Božje Riječi kao zaštite susrećemo i kod Pavla: »Uzmite i kacigu spasenja i mač Duha, to jest Riječ Božju« (Ef 6,17). Poslanica Hebrejima pripisuje Božjoj Riječi kao osobi osobitu dinamiku, snagu

i uspješnost: »Živa je, uistinu, Riječ Božja i djelotvorna; oštija od svakoga dvosjekla mača; prodire dotle da dijeli dušu i duh, zglobove i moždinu te prosuđuje nakane i misli srca« (4,12). Dakle, ime »Riječ Božja« upućuje u Otkrivenju na tajnu božanskog podrijetla (19,13). Isus, Božja Riječ, proizlazi od Oca kao riječ i istina i kao riječ i istina on je pobjednik u stvaranju i u povijesti. Već je zemaljski Isus pred Pilatom položio svjedočanstvo za istinu (Iv 18,37). Stoga je njegova osobna pobjeda za istinu konačno i pobjeda evanđelja: nastupa gospodstvo istine i pravednosti. Onaj tko odbija Kristovu istinu zapada u sud. Ali Krist će pobijediti i njegovo će kraljevstvo biti proslavljeno. U njemu su prvi čitatelji Otkrivenja našli ojačanje i smjernicu za život u neprijateljskome poganskom ozračju.

III. (KRIST) JAGANJAC¹⁴

Ovaj kristološki naslov dolazi u knjizi Otkrivenja najčešće. Originalan je u ivanovskoj teologiji, prije svega u teologiji Otkrivenja. Upravo mu stoga posvećujemo posebnu i najveću pažnju.

1. Općenito o »Jaganjcu«

Krist Jaganjac zauzima središnje mjesto, stoga moramo točnije i opširno izdvojiti kristologiju Jaganjca. Činimo to zbog učestalosti naziva, odgovarajućih citata i značenja, što je sve povezano s tim naslovom.

Riječ »jaganjac« (*arnion*) u grčkom je jeziku deminutiv od ovce, jarca (*aren*). Obični oblik ovca, jarac (*aren*) susrećemo u Aquilinom prijevodu Starog zavjeta (Iz 40,11) i u apokaliptičkoj nebiblijskoj literaturi (Hen 89,45). U Ivanovoj se Apokalipsi upotrebljava isključivo deminutivni oblik »jaganjac« (*arnion*), koji je od vremena grčkog »koine« jezika postao uhodanim i jedinim oblikom. Sve starozavjetne pripreve, tumačenja i podudarnosti nedostatne su kad govorimo o Jaganjcu u Ivanovom Otkrivenju.

2. Kristologija u nazivu »Jaganjac«

Samu tematiku započinjemo izlaganjem Otk 5,6–14:

»I vidjeh: posred prijestolja i četiriju bića i posred starješina stoji, kao zaklan, Jaganjac sa sedam rogova i sedam očiju, to jest sedam duhova Božjih, po svoj zemlji poslanih. On pristupi te iz desnice Onoga koji sjedi na prijestolju uzme knjigu. A kad on uze knjigu, četiri bića i dvadeset i četiri starješine padoše ničice pred Jaganjca. U svakoga bijahu citre i zlatne posudice pune kâda, to jest molitava svetačkih.

¹⁴ Usp. N. HOHNJEC, »Das Lamm – to arnion« in der Offenbarung des Johannes, Roma, 1980, str. 34–149.

Pjevaju oni pjesmu novu: 'Dostojan si uzeti knjigu i otvoriti pečate njezine, jer si bio zaklan i otkupio, krvlju svojom, za Boga ljude iz svakog plemena i jezika, puka i naroda; učinio si ih Bogu našem kraljevstvom i svećenicima, i kraljevat će na zemlji.' I vidjeh i začuh glas anđela mnogih uokolo prijestolja, i bića i starješina. Bijaše ih na mirijade mirijada i tisuće tisuća. Klicahu iza glasa: 'Dostojan je zaklani Jaganjac primiti moć, i bogatstvo, i mudrost, i snagu, i čast, i slavu, i blagoslov!' I začujem: sve stvorenje, i na nebu, i na zemlji, i pod zemljom, i u moru – sve na njima i u njima govori: 'Onomu koji sjedi na prijestolju i Jaganjcu blagoslov i čast, i slava i vlast u vijekove vjekova!' I četiri bića ponavljahu: 'Amen!' A starješine padahu ničice i poklone se.«

Jaganjac je uveden na liniji židovske tradicije: lav iz plemena Judina i korijen Davidov. U tekstu vidimo važne literarne motive o Jaganjcu: Jaganjac se pojavljuje kako uspravno »stoji, kao zaklan, Jaganjac sa sedam rogova i sedam očiju, to jest sedam duhova Božjih« (5,6). Jaganjac je aktivan budući da se kreće. Prima knjigu i slave ga kao dostojnog, jer je iskupio svoje i ispunio svoje djelo. Zaslužuje »primiti moć, i bogatstvo, i mudrost, i snagu, i čast, i slavu, i blagoslov« (5,12). Jaganjac je početak i vrhunac. On je središnji lik u shemi intronizacije. On je postojan, to jest stoji (*hestekos*), čime se prisjeća uskrsnuće. No on je također kao zaklan (*hos esphagmenon*) jer je bio nasilno ubijen. Izričajem da ima sedam rogova označena je mesijanska moć i snaga. Daljnji opis Jaganjca sa sedam očiju pobliže se tumači uz pomoć sedam duhova kako bi autor posvjedočio da Isus Krist posjeduje puninu i savršenstvo Duha Svetoga. Krista Jaganjca treba naime promatrati u odnosu prema Bogu Ocu po primljenom hvalospjevu i odličjima: moć, bogatstvo, mudrost, snaga, čast, slava i blagoslov; približava se razini, tj. načinu bivovanja, Boga. Zajednica opravdava svoj blagoslov time što je Jaganjac bio zaklan i time donio otkupljenje. Otk 5 pruža dakle uvod, ali ujedno već i prvi vrhunac. U tom poglavlju Jaganjac dolazi četiri puta izričito i češće implicitno. Imamo Jaganjčevu definiciju kao Krista muke, uskrsnuća, mesijanstva i punine Duha Svetoga. Bogu Ocu kao i njemu pripadaju poklon, priznanje i hvalospjevi.

Nakon početnog i uvodnog videnja o Kristu Jaganjcu, u 6. i 7. poglavlju Krist Jaganjac razrješuje pečate Božje knjige koju je uzeo u posjed. Ovdje često dolazi Jaganjac: naime šest puta izričito i osam puta kao subjekt s glagolom ili kao zamjenica. Autor Otkrivenja razvija naime o Jaganjcu ono što je bilo u 5. poglavlju uvedeno. Jaganjac je djelatan i kontinuirano razrješava pečate jedan za drugim: autor za tu radnju i razvoj niza pečata upotrebljava glagol »otvaram, odrješujem« (*anoigo*). Odrješivanje pečata svakako predstavlja simboličku radnju koja donosi otvaranje događanja. Jaganjac lomi pečate i uvodi ispunjenje sadržaja u knjizi Božje providnosti i plana. Jaganjac je dakle subjekt radnje i uzastopno otvaranje jest spasenjsko djelovanje. Glagol »otvarati« kao kompozicijski element gotovo je refren Jaganjčeva zalaganja u razvoju povijesti spasenja. Jaganjac djeluje postojano i trajno te nakon otvaranja pečata omogućuje i čitanje knjige i ostvarenje njezina sadržaja. Tako Jaganjac radnjom otvaranja pečata i provođenja sadržaja posadašnjuje knjigu koja se, doduše, više ne spominje ali se pretpostavlja u opisu razvoja i spasonauka.

U nizu pečata jedno mjesto o Jaganjcu zaslužuje posebnu pažnju, naime ono koje govori o srdžbi Božjoj i o »srdžbi Jaganjčevoj«. Svi mogući slojevi

zemaljskog stanovništva obraćaju se gorama i pećinama: »Padnite na nas i sakrijte nas od lica Onoga koji sjedi na prijestolju i od srdžbe Jaganjčeve. Jer dođe Dan onaj veliki srdžbe njihove i tko će opstati!« (6, 16–17). Ista se tematika susreće još jednom u Otkrivenju: Poklonik zvijeri »pit će vino gnjeva Božjega, nerazvodnjeno, natočeno već u čaši srdžbe njegove! I bit će udaren na muke u ognju i sumporu svetim anđelima naočigled i naočigled Jaganjcu« (14,10). Jaganjčevo se naime odličje ovdje pokazuje kao proturječje (*contradiction in adjecto*). Jaganjac je naime slika blagog i milosrdnog lika. A ovdje se spominje srdžba i Jaganjac je zajedno s Bogom prikazan u kontekstu suda svijetu i njegovim stanovnicima. A sa sudom je, uistinu, često povezana i srdžba. Ovo mjesto u sebi nosi mesijansko značenje. Neuglađenost ovog izričaja upravo je poticaj za zajednicu koja je gotovo prisiljena kad čuje tu riječ prepustiti joj se i promisliti o identitetu tog Jaganjca, te otkriti da je pritom riječ o istom Jaganjcu o kojem se govori u Otk 5. Ovdje je naime Krist prikazan u dimenziji neumoljiva suda.

U slijedu otvaranja pečata od osobitog je interesa za naše istraživanje čitava skupina izričaja o Jaganjcu u 7. poglavlju:

»Nakon toga vidjeh: eno velika mnoštva, što ga nitko ne mogaše izbrojiti, iz svakoga naroda, i plemena, i puka i jezika! Stoje pred prijestoljem i pred Jaganjcem, odjeveni u bijele haljine; palme im u rukama. Viču iza glasa: 'Spasenje Bogu našem koji sjedi na prijestolju i Jaganjcu!'« (7, 9–10).

Ta mjesta po svom sadržaju imaju posebno značenje povezanosti i dinamike, i povratno i prethodno s obzirom na čitavu knjigu Otkrivenja. Tako su ljudi koji stoje pred Jaganjcem zapravo veliko mnoštvo pred Kristom. Oni stoje pred Bogom i Jaganjcem, a stajati ovdje prije svega znači izdržati, trajati i živjeti dalje. I Jaganjac je nekada u 5. glavi stajao, gdje je njegovo stajanje prisjećalo na činjenicu uskrsnuća. Taj je prizvuk na prethodan način moguć i za otkupljenu zajednicu. Oni su odjeveni u bijele haljine. Bijela boja, što je bio i slučaj u Sina Čovječjega (Otk 1,14), pokazuje sjaj nebeske biti kojom su otkupljeni sa zemlje podareni. Tim je izričajem spomenuta nadzemaljska sigurna i spašena situacija kršćana. Bogu Ocu i Kristu Jaganjcu upućeni su poklici »spasenje« (*soteria*) jer su Bog i Krist Jaganjac veliko okupljeno mnoštvo učinili dionicima svojega spasenja. Ovaj je pobjednički poklik manje pobjeda koja prilazi Bogu i Kristu Jaganjcu, jer oni je naime izvode i oni su darivatelji pobjede. Pobjeda je tako sigurna da ju je vidjelac već i vidio, makar još traje životna borba Božjih nasljedovatelja.

Otk 7,13–14 govori detaljnije o mnoštvu:

»I jedan me od starješina upita: 'Ovi odjeveni u bijele haljine, tko su i odakle dođoše?'« Odgovorih mu: 'Gospodine moj, ti to znaš.' A on će mi: 'Oni dođoše iz nevolje velike i oprali su haljine svoje i ubijelili ih u krvi Jaganjčevoj.'«

Mnoštvo Kristovih nasljedovatelja dolazi iz nevolje velike. Oni su vični patnji i iskušenjima. To su mučenici Kristovi. Dalje glasi da su upravo oni oprali i ubijelili svoje haljine u Jaganjčevoj krvi. Time se konkretnije govori da su mučenici poduzeli svoje očišćenje u Jaganjčevoj krvi. No već ranije u 7,9 spominju se bijele i očišćene haljine. Ovdje se spominje i sredstvo i subjekt bjeline. To je Jaganjčeva krv. Krv zaklanog Jaganjca ima otkupiteljsku snagu, no Jaganjčeva krv nije ovdje sredstvo za pranje, već vjersko posvojenje Isusovih

zasluga. Tako se ovdje govori o vjernicima koji, međutim, nisu mučenici; oni se naime čiste u vlastitoj krvi, pri čemu treba imati u vidu da mučenici tvore manju skupinu. Po pranju u Kristovoj krvi vjernici postaju slični Kristu. Krist se predao, tako su i vjernici pozvani na zalaganje i davanje života.

U Otk 7,17 imamo još jedno paradoksalno mjesto: »Jagnjac koji je posred prijestolja bit će pastir njihov i vodit će ih na izvore vodâ života. I otrt će Bog svaku suzu s očiju njihovih.« U slikovitosti Otkrivenja imamo iznova vrhunac: Jaganjac, središnja oznaka za Krista u Otkrivenju, preuzima novu funkciju vođenja i poprima oznaku pastira. Time se na novi način izražava Kristov odnos prema njegovima: Jaganjac je pastir, i on svoje vjernike vodi putem života i blagoslova. Teologija Božjeg pastirstva duboko je ukorijenjena u prorokâ (Ez 34) i u psalmima (Ps 23). U ivanovskoj teologiji uskrli je Krist dobri pastir svoje Crkve (Iv 10). Ovdje u Otkrivenju jedino nas čudi da je pastirska služba povezana s Jaganjcem, koji izvorno i sam kao slika treba pastira. No, vidi se da je pastirska služba proslavljenoga Krista važnija od logičkoga slikovitog podudaranja. U 7. je poglavlju, osim toga, prikazano zajedništvo Krista Jaganjca s Bogom Ocem, ali i njegova vlastita postojanost i središnji položaj: on je usred prijestolja, gdje je inače i dosad Božje mjesto, i otuda on vodi svoje i spašava ih.

Krist Jaganjac uvodi ostvarenje i razvoj spasenja otvrajući zapečaćenu knjigu (Otk 6–8). On je, kada se pojavi pravo vrijeme i bude potrebno, i sudac (Otk 6). A prije završnog pečata 7. nam poglavlje već prethodno nudi spasenje. Omogućio ga je Isus Krist, i stoga je on s Bogom ocem okupljalište, s njima je naime okupljena slavljenička Crkva, koja kliče u zahvalu i radost zbog Božjega i Kristova spasenja. I otkupljeni, poput zaklanog i proslavljenog Krista Jaganjca, nose insignije dara i sigurnosti; bijele su naime haljine oprali u njegovoj prolivenoj krvi. On je svojim sljedbenicima konačno vođa i pastir.

U sljedećem odlomku sažimljemo mjesta o Kristu Jaganjcu koja dolaze u Otk 11–16. Ovdje u ovom odsjeku znakova ona ne tvore neko zasebno jedinstvo, već se govori o produbljenju pojedinih elemenata u teologiji o Jaganjcu.

Prvo mjesto razvija Isusovu smrt: tužitelj se oborio na Kristove nasljednike. »Ali oni ga pobijediše krvlju Jaganjčevom i riječju svojega svjedočanstva: nisu ljubili života svoga – sve do smrti« (12,11). Otk 12,11 govori o pobjedi Jaganjčevom krvlju, što se može povezati s činjenicom Kristove nasilne smrti na križu iz početnog viđenja u 5. poglavlju. Ovaj izričaj pripada u teološki kontekst o Jaganjcu, ali je sporedan i ne čini neki osovinski moment među Jaganjčevim navodima. Ipak, usred previranja i borbe Zla i njegovih sljedbenika, Kristovi su nasljedovatelji dionici Kristove smrtne pobjede. Kristova ih je krv učvrstila u nasljedovanju, koje su potvrdili i vlastitim svjedočenjem, te ni oni ne strepe nad svojim zemaljskim životom jer su sigurni u svoju pobjedu i proslavu.

S ovim je mjestom sasvim usko povezano Otk 13,8, gdje se izričito govori o zaklanom jaganjcu: Zvijer nastoji »da joj se poklone svi pozemljari, oni kojima ime nije zapisano u knjizi života zaklanog Jaganjca, od postanka svijeta«. Tematski treba uzeti i slično mjesto koje se nalazi u Otk 21,27: Jeruzalem je siguran i spašen, »ali u nj neće unići ništa nečisto, i nijedan tko čini gadost i laž, nego samo oni koji su zapisani u Jaganjčevoj knjizi života«. Jaganjac je u tim navodima posjednik knjige života. Ivanovo je Otkrivenje opomena svima koji još imaju vremena da budu uneseni u knjigu života. Jaganjčevi poklonici

moгу biti sigurni u spasenje jer Jaganjac je upravitelj knjige. Ostvarenje spasenja ima odlučujuću ulogu, a ostvarila ga je Jagančeva smrt. Ovdje u 13,8 Krist Jaganjac posljednji je put izričito popraćen neki odličjem što podsjeća na njegovo zemaljsko bivanje. Jaganjac, kao noseći kristološki motiv u 2. dijelu Otkrivenja, sve se više promatra u svojem dovršenju i punini i stoga jednostavno nosi naziv Jaganjac (*arnion*).

U Otk 13,11 imamo navod jaganjca bez određenog člana, kao dokaz da se ovdje govori o Jaganjcu u općenitom smislu: »I vidjeh: druga jedna Zvijer uzlazi iz zemlje, ima dva roga poput jaganjca, a govori kao Zmaj.« Mjesto je veoma važno za razumijevanje same riječi. U knjizi Otkrivenja Krist kao Jaganjac dolazi 28 puta. Samo u 13,11 ovaj je izričaj oznaka za životinju, i to zato da bude kontrast drugoj Zvijeri koja je slična Zmaju a izvana izgleda kao jaganjac kako bi lakše zavodila. Ovdje, doduše, jaganjac dolazi u svome pravom značenju i s opisom od dva roga, za razliku od 5. poglavlja. Ipak iz konteksta Ivanova Otkrivenja jasno se vidi da je i u ovome mjestu (13,11) riječ o Kristu Jaganjcu, koji je ovdje, međutim, opisan s negativnom namjerom pokazujući suprotnost i činjenicu da Isus ne manifestira silu, kaos, zavođenje i uništenje.

Osobito važna skupina mjesta o Jaganjcu nalazi se u Otk 14,1–4:

»I vidjeh: gle, Jaganjac stoji na gori Sionu, a s njime sto četrdeset i četiri tisuće – na čelima im napisano ime njegovo i ime Oca njegova! I začujem s neba glas, kao šum voda mnogih i tutnjavu silna groma: glas taj koji začuh bijaše kao glas citraša što sviraju na citrama. Pjevali su pjesmu novu pred prijestoljem i pred četiri bića i pred starješinama. Nitko ne mogaše naučiti te pjesme doli one sto četrdeset i četiri tisuće – otkupljeni sa zemlje. Ti se ne okaljaše sa ženama, djevci su! Oni prate Jaganjca kamo god pođe. Otkupljeni su od ljudi kao prvine Bogu i Jaganjcu: na ustima se njihovim laži ne nađe, neporočni su.«

Ovaj je tekst za našu temu veoma važan jer sadrži nove izričaje o Jaganjcu, njegovu djelu, njegovu odnosu prema Bogu Ocu i njegovoj ulozi za zajednicu.

Prema 14,1 Jaganjac stoji u središtu i opet je uspravan, što prisjeća Jagančevu činjenicu uskrsnuća, kao što je bio slučaj kod Jaganjca u Otk 5,6 ili kod otkupljenih u 7,9. I ovdje oko Krista Jaganjca stoje u uspravnom stavu spasenja 144 000 onih koji su označeni Božjim i Kristovim imenom. Sama po sebi nameće nam se tema Isusova uskrsnuća, čiji dio primaju i njegovi vjernici, i to u punini jer su ovdje i označeni brojem obaju saveza i velikom mjerom čvoječanstva (12 x 12 x 1000).

U Otk 14,4 pobliže su opisani Jagančevi sljedbenici. Prvo je naznačen krug djevice (*parthenoi*, muškog roda), zatim sljedbenici (*akolovthountes*) i konačno prvina otkupljenih, prvootkupljeni (*aparhe*) za Boga i Jaganjca. Jaganjcu pripadaju izabrani, odlični i prvopozvani slojevi vjernika. Skupina 144 000 u Otk 14,1–5 već unaprijed i prethodno predstavlja sliku otkupljene zajednice u punini i savršenstvu. Ona je u najintimnijem zajedništvu s Jaganjcem kao vođom i prethodnikom. Ona je ujedno i dar koji potpuno pripada Kristu Jaganjcu.

Kad se govori o smislu i funkciji Krista Jaganjca, posebno treba usmjeriti pažnju na povezanost između Izlaska i Ivanova Otkrivenja. U Izlasku susrećemo pashalno janje (Iz 12,1–27; Lev 23,5–6; Pnz 16,1–5) koje nakon Izlaska

služi u uspostavljenome hramskom kultu. I u Otkrivenju Krist Jaganjac pretpostavlja žrtvu. Tako i pobjednici pjevaju pjesmu Mojsijevu slaveći djelo oslobođenja iz egipatskog ropstva. Isto čine i s pjesmom Jaganjčevom kao himnom o Kristu otkupitelju i spasitelju (15,3). Sadržaj ovdje slijedi na zajednički, jedinstven način: opjevana su Božja čudesa, pravednost, a iskazani su i bogobojaznost i poklon (Otk 15,3s). Isus Krist Jaganjac istovjetan je s novom pjesmom u Otk 5,9 i 14,3, novost i novost Mesije Jaganjca. Kršćani po Isusu Kristu mogu postići sigurnu i trajnu pobjedu.

Odsjek Otk 11–16 osobito je zainteresiran za crkvenu funkciju Jaganjca. Oko Jaganjčeva djela nastala je zajednica pobjednika (12,11) i otkupljenih koje on vodi (13,8); već su u proslavljenom stanju te su brojčano i po kvalitativnom vezivanju nerazdruživo vezani uz Boga i Krista Jaganjca (Otk 14–15).

Završna skupina mjesta o Jaganjcu nalazi se u Otk 17–22, gdje se govori o konačnoj stvarnosti spasenja. Ovaj je odsjek i najbogatiji što se tiče učestalosti tog našeg izričaja. Osim toga ovdje je, zapravo, pravi vrhunac čitave teologije o Jaganjcu, makar to isprva i neposredno nije uvjerljivo. U tim se naime mjestima ne vidi odmah vrhunac jer prva mjesta i ranije su obrađivala temeljitije i opširnije našu tematiku, tako da je sadržajno već prethodno puno toga obrađeno, i to upravo treba u ovim mjestima Otk 17–22 imati u vidu kao pretpostavku. U ranijim je mjestima bilo više pokreta i dinamike, a Otk 17–22, što se tiče naše tematike, više je prikazano statički.

Prvo mjesto u ovoj završnoj skupini Otk 17,14 sadrži Jaganjčevu pobjedu, ukoliko mu se pripisuje nov i izvanredan naslov Gospodar gospodara i Kralj kraljeva: »Ratovat će protiv Jaganjca, ali će ih pobijediti Jaganjac – i njegovi pozvanici, izabranici, vjernici – jer on je Gospodar gospodara i Kralj kraljeva.« Ovo je značenje za teologiju Jaganjca vrhovno jer je njime Jaganjac izjednačen s Jahvom u gospodstvu i moći (usp. Pnz 10,17; Dn 2, 47). Ovaj se naslov u Otkrivenju još jednom pojavljuje, i opet u kristološkom kontekstu viđenja o ratobornom kralju: »Na ogrtač, o boku, napisano mu ime: 'Kralj kraljeva i Gospodar gospodara'« (19,16). Isus Krist je gospodar i kralj. Nigdje u Novom zavjetu ne susrećemo neku Kristovu sliku takve neodoljive snage i značenja. Ta slika o Kristu budi strah i dostojanstvo. Krist je također najsvavršeniji pobjednik. Kako Bogu Ocu tako i Kristu Jaganjcu pripada vrhovna vladavina i svako gospodstvo. Uza sve, čak i literarno gledano, u ovom naslovu imamo strukturalni doprinos kristologiji Otkrivenja. Krist Jaganjac kao »Gospodar gospodara i Kralj kraljeva« središnja je postavka u čitavom odsjeku, kao *trait d'union* – spojnica: s jedne je strane Krist Jaganjac pobjednik nad bludnicom, a s druge je strane temelj i uvod u pobjedu i započeti trijumf onih koji mu pripadaju.

Otkrivenje po silnome mnoštvu izbija u našoj tematici Krista Jaganjca u optimizam i klicanje:

»Radujmo se i kličimo i slavu mu dajmo jer dođe svadba Jaganjčeva, opremila se Zaručnica njegova! (U izvorniku stoji žena – gune) Dano joj je odjenuti se u lan tanan, blistav i čist!« A lan – pravedna su djela svetih. I reče mi: 'Piši! Blago onima koji su pozvani na svadbenu gozbu Jaganjčevu!' I reče mi: 'Ove su riječi istinite, Božje'« (19,7–9).

Malo dalje vidjelac po Božjem nadahnuću i vodstvu ugrađuje Jaganjčevu svadbu u nebeski Jeruzalem: »I dođe jedan od sedam anđela što imaju sedam čaša punih zála konačnih te progovori sa mnom: 'Dođi, pokazat ću ti Zaručni-

cu, Ženu Jaganjčevu!» (21,9). Jaganjčeva zaručnica, žena, zapravo je podareni, novi i nebeski Jeruzalem. Sa svadbom Jaganjčevom u Otk 19,7.9 i 21,9 knjiga Otkrivenja postiže daljnji uspon u konačnom ostvarenju Jaganjčeva djela. U kontekstu radosti i slavlja izričito se spominje Jaganjčeva zaručnica, odnosno žena, ali ne spominje se tko je zaručnik. No iz novozavjetnog konteksta (Iv) i neposrednog apokaliptičkog konteksta jasno izlazi da je Krist Jaganjac zaručnik. Uostalom zaručnica, odnosno žena, stoji uz posesivni (i subjektivni) genitiv, tako da je upravo Krist Jaganjac zaručnik već i polazište i poticaj za pripremu i pojavak Jaganjčeve zaručnice, odnosno žene.

Osobito u novom Jeruzalemu Jaganjac ima središnju ulogu. Prate ga nova odličja. Već je u Otk 21,9 grad Jeruzalem opisan kao Jaganjčeva zaručnica-žena, što smo gore opisali. U Otk 21,14 pojavljuje se slika Jaganjčevih apostola: govori se o novom Jeruzalemu, a »gradske su zidine imale dvanaest temelja, a na njima dvanaest imena dvanaestorice apostola Jaganjčevih«. Kristovi su apostoli zajednički temelj zemaljske Crkve. Oni to ostaju i stoga jer su svjedoci i nasljedovatelji Kristove muke i uskrsnuća. Pritom se govori o novome idealnom krugu Dvanaestorice. Postaje naime vidljivo da poslanje u svijetu nije samo djelo zemaljskog Isusa, nego i uskrsnulog i zvišenoga Gospodina i da su Dvanaestorica s Kristom Jaganjcem u proslavi nedjeljivo povezana, kao što su bili povezani sa zemaljskim i povijesnim Isusom.

Osim toga Jaganjac je zajedno s Bogom hram u eshatološkom Jeruzalemu: »Hrama u gradu ne vidjeh. Ta Gospod, Bog, Svevladar, hram je njegov – i Jaganjac!« (21,22). Krist Jaganjac nosi snagu Duha Svetoga, te svoje ispunjava srećom i puninom. Hram je kao slika za Božje kraljevstvo upravo nazočno i djelatno po otkupiteljskom i proslavljenom Jaganjčevu gospodstvu. Bog i njegov posrednik Krist Jaganjac u novom su Jeruzalemu, bez ikakva posredovanja, izravno nazočni. Zajednica u bogoslužju uzvišeno su svetište i znak ostvarenog spasenja.

U sljedećim recima Otkrivenja i dalje se opisuje Jeruzalem:

»I gradu ne treba ni sunca ni mjeseca da mu svjetle. Ta Slava ga Božja obasjala i svjetiljka mu Jaganjac! Narodi će hoditi u svjetlosti njegovoj, a kraljevi zemaljski u nj donositi svoju slavu« (21,23sl).

Jaganjčeva djelatnost opisana je na nov način, naime sa slikom svjetla. Prorok Izaija upotrebljava često simbol svjetla da objasni Boga i njegovu nazočnost (2,5; 24,23; 60,19–20). To svjetlo u Otkrivenju pripisuje se Bogu i Kristu Jaganjcu. Inače ivanovska teologija odvojeno govori da je Bog svjetlost (1 Iv 1,5). Ali i Isus Krist kao objavitelj poznat je kao svjetlo: »Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka dođe na svijet« (Iv 1,9). Najjači izričaj imamo u Iv 8,12: »Isus im zatim ponovno progovori: 'Ja sam svjetlost svijeta; tko ide za mnom, neće hoditi u tami, nego će imati svjetlost života.'« U Otkrivenju Bog i Krist Jaganjac zajedno su nazvani svjetlom. Ovdje u Otkrivenju svjetlo je uzeto pristrano. Grad naime ne treba nikakva svjetla. Bog i Jaganjac osvjetljavaju ga. Ovdje svjetlo nije nešto objektivno i opisno, već Božja i Jaganjčeva apozicija. Bog i Krist Jaganjac ljudima se saopćuju, omogućuju im udio na svojoj biti i prožimaju ih. U novom Jeruzalemu svjetlo nema više objaviteljsku, nego životno-liturgijsku funkciju. Svjetlo koje se poistovjećuje s Bogom i Jaganjcem, znači jednostavno prosvjetljenje čitavoga grada, tako da time grad ne zapada više u tamu i ne treba također nikakvo drugo svjetlo. Naslov Jaganjca ne dolazi ovdje samo usput. On je središnji jer je izričito uveden sa svjetlom

(luhnos). Upravo će se u eshatološkoj stvarnosti novog Jeruzalema hodati u Kristovu svjetlu.

Kod Božjeg i Jaganjčeva prijestolja u Otk 22,1.3 nalazi se posljednji, naj-snažniji i najvažniji izričaj o kristologiji Jaganjca u Ivanovoj Apokalipsi:

»I pokaza mi rijeku vode života, bistru kao prozirac: izvire iz prijestolja Božjeg i Jaganjčeva. Posred gradskoga trga, s obje strane rijeke, stablo života... I neće više biti nikakva prokletstva. I prijestolje će Božje i Jaganjčevo biti u gradu i sluge će mu se njegove klanjati i gledati lice njegovo, a ime će im njegovo biti na čelima« (22,1–4).

Izjednačenje Boga i Jaganjca te zajedničko djelovanje obojice uvijek imaju jedno, funkcionalno usmjerenje. Bog i Jaganjac bit će hram i, još konkretnije, bit će prijestolje u novom gradu, da bi vjernici na nov način i neposredno bili dionici Božje nazočnosti i uspješno mogli služiti. Od Božjeg i Jaganjčeva prijestolja dolazi punina života. Njihova je nazočnost sigurna i svakomu neposredno dostupna. Ovdje se govori dakle o Jaganjcu u budućnosti, jer su i sami glagoli u futuru. Novi grad i spašeni svijet ne trebaju više Božji hram, već su Bog i Krist Jaganjac na svom prijestolju, dakle sa svog mjesta prebivanja i vladanja, središte otkupljene zajednice, otkuda dolaze rast i život.

U posljednjem odsjeku Otkrivenja imamo osobito snažnu teologiju o Kristu Jaganjcu. Prvo je tu Kristovo božansko ime i služba: Gospodar i Kralj protiv svega zla, a na dobro svojih sljedbenika (17,14; 19,16). On unosi radost i sreću i savršeno zajedništvo u svadbi, gdje je Crkva kao Božji grad i zračnica, žena i uzvanik (Otk 19,7.9; 21,9). A novi je Jeruzalem sav prožet Kristom. Temelj su mu apostoli (21,14), sam Bog i Krist u njemu su mjesto hrama (21,22) i svjetla (21,23) i od njihova prijestolja izvire život (22,1.3).

3. Ukupni nalaz¹⁵

Najsazetije izrečeno proizlazi da je u Ivanovu Otkrivenju Jaganjac jednostavno ime i simbol za Krista. Otk 5 sačinjava ovdje uvod i prvi vrhunac. Poglavlje 6 i 7 intenzivno vode dalje kristološku tematiku Jaganjca. Glave 11–16 tvore produbljivanje pojedinačnih aspekata s posebnim naglaskom na već ostvarenome prethodnom spasenju u 14. poglavlju. Poglavlja 17–22 predstavljaju nenadmašivi vrhunac, prije svega u novom Jeruzalemu. Tako je Krist Jaganjac najuvjerljivija sinteza kristologije u 2. dijelu Otkrivenja. Kristologija Jaganjca u Ivanovu Otkrivenju predstavlja izvorno autorovo djelo.

Prvi se rezultat sastoji u tome da u Otkrivenju Jaganjac dolazi zajedno s Bogom ili odijeljeno od njega. Jaganjac je s Bogom Ocem više puta izjednačen: imaju ista odličja, dijele isto mjesto i na njemu se zajedno nalaze, primaju isti poklon kao i jednaku slavu i zahvalnicu. Ako je prema tome tako, onda Jaganjac stoji na istoj razini s Bogom Ocem, njemu je istobitan i s njime ima istu narav.

Isus Krist ne gubi svoj identitet. Ima mjesta o Jaganjcu gdje je posrijedi određena subordinacija, uz Boga nadodaje se ime Jaganjčevo, na njegovo se ime također proteže i Jaganjac, i on prima i stječe svoje bivanje i biće. No nema nikakve izmiješanosti ili zamjene između Boga i Krista. Makar u novom

¹⁵ Isto, str. 150–166.

Jeruzalemu Krist posjedovao sličnu funkciju, ipak se od Boga razlikuje. Tako je kod primjera s obiljem žive vode koja proistječe ispod prijestolja na kojem sjede Bog i Krist. Jaganjac je od Boga Oca odijeljen jer vode proizlaze od prijedloga »iz« (*ek*), koji odvojeno vrijedi makar se upotrebljava samo jednom. Tako Jaganjac i sam za sebe ima jednu ulogu. On je objava i mogućnost spašenja.

Osobit doprinos tiče se Jaganjčeva podrijetla: polazeći od Jaganjčeve osobitosti (simbolike) i prakršćanske liturgije tek pravo razumijemo Jaganjca u Ivanovu Otkrivenju. Na temelju svojih slikovito predočivih osobitosti, budući da služi kao hrana, daje odjeću i služi prije svega kao žrtva u starom Izraelu, Jaganjac ostaje prikladna slika za Isusa Krista u Otkrivenju. Odmah međutim upada da misaono nadilazi predočivo u slikama i viđenjima. Autor je, kako proizlazi iz analize u tom imenu, izrekao razne kristološke sadržaje. Slika Jaganjca misao je vodilja i tumači svu simboliku. Slika Jaganjca činila se autoru Ivanova Otkrivenja sveobuhvatnom slikom uzvišenog Krista, njegova djela i njegove osobe.

Izvore za ovakvu predodžbu autor Otkrivenja nalazi u liturgiji Pracrkve u kojoj se nalaze elementi židovske liturgije i elementi idealizirane nebeske liturgije u konkretnoj liturgiji s Isusom Kristom kao središtem. Poblizi izričaj, da li je riječ o krštenju ili euharistiji, ne može se sa sigurnošću izreći. Ali već je liturgijsko obilježje dovoljan povod da se dokaže kako teologija Jaganjca u Otkrivenju ima svoje životno ozračje (*Sitz im Leben*) u liturgiji. A kad se govori o liturgiji općenito, onda je to svakako euharistija kao sestrinsko i bratsko zajedništvo s Kristom raspetim i uskrsnim. Pashalni je misterij uostalom prisutan i u ostalim kršćanskim sakramentima počevši od krštenja. Tako je Krist Jaganjac kao središnja kristološka slika u Otkrivenju ušla u liturgiju i iz nje proizišla te je s njom neraskidivo i životno povezana. Iako ona nije samo neki sporedni element i motiv uz druge, nego je pokretački temelj i središte svega kršćanskoga oko Kristove smrti, njegova uskrsnuća i proslave.

Krist je Jaganjac kao ključna figura i sažetak kristologije Otkrivenja. Krist Jaganjac dolazi doduše samo u Otk 4–22, ali možemo reći da dolazi u čitavoj knjizi. Povratno, uključivo i sakriveno u sadržajima uistinu već postoji i u prva tri poglavlja. Jaganjac u Otkrivenju predstavlja prije svega Isusa Krista u njegovoj poziciji gospodara i ispunjenja. On je proslavljen i sada s Bogom djeluje u Crkvi. Kod Krista Jaganjca samo se usput govori o Isusovu zemaljskom životu: davidovsko podrijetlo Jaganjca, njegova nasilna smrt na križu i postojanje apostola Krista Jaganjca. Njegov se zemaljski život pretpostavlja i ugrađen je u sadašnje Kristovo gospodstvo.

Tako možemo reći da u naslovu Krista Jaganjca u Otkrivenju dolazi Isus Krist u cijelom svom životu. Krist Jaganjac vidljiv je u svojoj osobi, samostalnosti, u svojem zajedništvu s Bogom Ocem, gotovo možemo reći: u svojem jedinstvu i jednakosti s njime, kao i u bliskoj povezanosti sa spašenim čovječanstvom.

Iz dosad prikazanog došlo je do izražaja jasno bogatstvo kristologije Jaganjca. Može se reći da je Jaganjac u Otkrivenju sastavljen i izrečen kao ukupno Kristovo otajstvo na izvoran način i da je izvorno autorovo djelo.

Tematika Krista Jaganjca u Otkrivenju pojavljuje se dakle kao sveobuhvatna teologija Jaganjca i najvažnija je njezina poruka, čime je unaprijeđena ukupna kristologija. Ujedno se daje vrijedan doprinos za poznavanje različitih kristologija Novog zavjeta.

Možemo se složiti da prvo čitanje Otkrivenja rađa drukčijim dojmom od kristologije evanđelja, Djela apostolskih i poslanica. No prvi bi dojmovi mogli i zavesti i u tom slučaju bili bi rezultat krivih zaključaka. Viđenja koja susrećemo u Otkrivenju kao i simbolika zapravo su drukčiji oblik komunikacije od neposrednih Kristovih opisa u preostalim knjigama Novog zavjeta. Nigdje drugdje ne nalazimo takve opise uzvišenosti i takve izvanredne tvrdnje o raspetom i uskrsnulom Kristu. To je tek djelomično objašnjenje. Ivanovo Otkrivenje svakako je, za razliku od evanđelja, usmjereno više na poukrsno vrijeme nego na zemaljski Isusov život. U suprotnosti i s apostolskim spisima, apokaliptička je kristologija usmjerena na konačno vrijeme, a manje je usredotočena na Krista u životu prvih kršćanskih zajednica. Tako možemo reći da je Krist Apokalipse uzvišeni prikaz njegove osobe u povijesnom poslanju i da upravo kao takav ima konkretne poruke za svojevremene i suvremene Crkve.

Knjiga Otkrivenja sigurno predstavlja uzvišenu Kristovu sliku. Neobično je da su se Luther i drugi plašili istražiti ovaj aspekt uzvišenog Krista.¹⁷ Isus Krist započeo je naime svoj put u ljudskom tijelu i liku te se i kao čovjek razvio do božanske naravi. Kristovo prvenstvo nad poviješću povezano je s važnim aspektom punine. Kristologija povezana s novim Jeruzalemom, gdje su Bog i Krist Jaganjac pobjednici nad neprijateljima, duboka je koliko i sva uzvišeno konstituirana poruka Otkrivenja.

1. Novozavjetna kristologija

Prema ostalim knjigama Novog zavjeta Otkrivenje ima paralela i razlika. Malo je materijala koji je paralelan sa sinopticima. No treba imati pred očima Isusovu muku jer ona je ključ za razumijevanje zaklanog Jaganjca ili krvi Kristove u Otkrivenju. Tako Isusova muka u sinoptika stoji u kontinuitetu s otkupljenjem u Otkrivenju. Najvažnija oznaka za Isusovo zemaljsko poslanje jest naslov »Sin Čovječji«, o kojem nalazimo snažan odjek u početnom viđenju o Sinu Čovječjem u Otk 1. Kod sinoptika naziv »Sin Čovječji« gotovo je drugo osobno ime za Isusa iz Nazareta. Ono je tako često i općenito da postoji upadljivo i tek prisjeća na Sina Čovječjega iz Danielove knjige, gdje se jasno govori o nekome poput ljudi, ali koji dolazi i od Boga (7). Lik uspoređen sa Sinom Čovječjim u Otkrivenju odmah ukazuje proslavljenu, uzvišenu i božansku stranu Kristovu, koji i u svijetu ljudi želi uspostaviti red i trajno dobro. Kako sinoptici, tako i Otkrivenje promatra konačno vrijeme uvedeno previranjima i ratovima protiv zlih sila. I apokaliptički dijelovi sinoptikâ slični su viđenjima u Ivanovoj Apokalipsi koji se time uspoređuju i suprotstavljaju. Krist ima ulogu vođe i pobjednika.

Daljnju sličnost s Novim zavjetom, sada s Ivanovim evanđeljem, imamo kod naslova Jaganjac Božji. Mnogi u tom naslovu vide, zapravo, istovjetnost

¹⁶ D. GUTHRIE, *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 60–63.

¹⁷ Usp. D. GUTHRIE, *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 11–12, 37–40.

s Jaganjcem u Otkrivenju. No tu postoje i očite razlike: upotreba druge grčke riječi: u Ivanovu evanđelju imamo izričaj za jaganjca – *amnos*, a u Otkrivenju isključivo stoji druga riječ za jaganjca – *arnion*. K tome kod našeg naslova u Ivanovu evanđelju imamo dodatni atribut »Božji«. Isto tako naslov Jaganjca Božjeg u Ivanovu evanđelju pod jakim je starozavjetnim utjecajem Sluge Božjega (Jahvina) iz Deuteriozaije (52–53) i Pashalnog jaganjca iz knjige Izlaska (12). Odnos između Oca i Sina iz Ivanova evanđelja ima tragova i u Otkrivenju. Nadalje nalazimo kao oznaku za Krista »Riječ Božja« (Logos), koja dolazi u Otkrivenju, a inače je poznatija i kao duboko ukorijenjena u Ivanovu proslavu (1). Još je jedno ime vrijedno spomena: »amen«. Isus u Ivanovu evanđelju popraćuje liturgijskim terminom »amen« svoje važne izričaje, a u Otkrivenju Isus je konačni odgovor i bogoslužna završna potvrda.

Otkrivenje, dakle pokazuje visoko razvijenu kristologiju. Ni u jednome novozavjetnom spisu osobi Isusa Krista ne pripisuje se više dostojanstva. To se osobito osjeća kada se kristologiju Otkrivenja usporedi s onom iz Djela apostolskih. Činjenica da je Bog Isusa iz Nazareta učinio Gospodinom i Kristom iz Djela apostolskih, u Otkrivenju ne dolazi više tako izričito. Ali viđenje dakako Stjepana u Djelima apostolskim na istoj je liniji uzvišene kristologije Ivanova Otkrivenja jer obje se te knjige bave likom Sina Čovječjega (Dj 7,54–60). Kristovo otkupiteljsko djelo postignuto Kristovom krvlju i zaslužno za Crkvu i opet poznaju obje knjige.

Kristologija Ivanova Otkrivenja i Pavlova kristologija poznaju više značajnih paralela i sličnosti. Krist kao Počelo i Početak dolazi u Otkrivenju i u Poslanici Kološanima. Da bismo mogli potpuno vrednovati pavlovsku kristologiju, važno je promotriti odnos Boga Oca i Krista kao Sina Božjega. Ta je tema veoma snažno naglašena kod Pavla, ali nije strana ni Ivanovu Otkrivenju. Dapače, u 1 Kor 15,22 kao i u Otkrivenju (5) nalazimo naputak da Krist predaje svoje gospodstvo Bogu Ocu. Otkrivenje i Pavao jedinstveni su u tome da punina dolazi od Boga i da je Bog gospodar nad ovim svijetom, ali svoju snagu, puninu i sud predao je svome Sinu. I jedna negativna činjenica povezuje Otkrivenje i Pavla: pravo je spasenje naime i ugroženo, jer antagonist prema Kristu u povijesti i u narodu jest đavao. Pavao govori naime o duhovnim moćima Zloga u nebeskom kraljevstvu (Ef 6,12), što je i stvarna pozadina za sukob sila Zla u Otkrivenju. Pavao je, dakako, osvjedočen da Krist sve svoje neprijatelje sili na koljena (1 Kor 15,25), a to je upravo ono isto što Krist Jaganjac postiže i u našoj knjizi kad prima poklon i hvalospjeve. Apostol Pavao kao i autor Apokalipse poznaju i preuzimlju povijesne činjenice iz Isusova života, ali ne smatraju primjerenim da ih ponavljaju, nego na njima grade svoju uzvišenu i proslavljenju kristologiju. Pavao naime piše Korinćanima da će se svi pojaviti pred Kristovim sudom (2 Kor 5,10). Isus Krist je naime Spasitelj i u Pavlu i u Otkrivenju. Po njima Bog Otac i Isus Krist imaju slične funkcije. Pavao i Otkrivenje jednako su osvjedočeni o Kristovoj ulozi na sudu kao Gospodaru, kao i u ispunjenju ovog vremena.

Poslanica Hebrejima opisuje Boga kao uništavajuću vatru, ali u istom kontekstu spomenuto je i posredničko Kristovo djelo (12,29). Makar u Otkrivenju i nedostajao Kristov zagovor za narod, ipak su bjelodane Kristova briga i njegova zaštita. Uostalom i njegovi su sljedbenici na sigurnom i dionici njegove proslave. Otkupiteljska prolivena krv u Poslanici Hebrejima (9–10) ima odjeka u Otkrivenju, u tematici zaklanog Krista Jaganjca i njegovoj prolivenoj krvi.

Isto vrijedi i za Prvu poslanicu Petra apostola, gdje se pojavljuje tema otkupljenja (1,18) kao i u Prvoj Ivanovoj poslanici izrečenom tvrdnjom o krvi koja čisti (5,5–12).

Ivanovo Otkrivenje ima doduše svoju vlastitu kristologiju, ali postoji u skladu i dapače tvori nadopunu u kristologiji evanđelja, Djela apostolskih, Pavlovih i Katoličkih poslanica. Želimo li samo ponoviti dosad važeća stajališta, mogli bismo ustvrditi da Ivanovo Otkrivenje može puno reći o kristologiji. Tek ako Otkrivenje promatramo kao supkršćansku knjigu, onda kršćansko svjedočanstvo možemo ignorirati. Ali ako je njegova kristologija proslavljena kristologija, kako smo pokazali, onda je ne možemo zaobići. Simbolika nije nikakva maska teološke istine, nego pridonosi punini novozavjetne teologije, jer je ta teologija čini transparentnom. A razvijala se i rasla u liturgiji. Liturgija je i pogodovala raznovrsnosti, dijalogu i stvaralačkom produbljenu Kristova otajstva. Liturgija kao slavlje već nadilazi zemaljsku uvjetovanost i prethodi punini i savršenstvu konačnog vremena u nebu. Tako polazimo od hramske židovske liturgije, no ona sada slavi Kristova otajstva u ranoj Crkvi, a pret hodno se već idealizira i slavi kao nebeska posljednja stvarnost.

2. Kristološka povijesna objašnjenja

Ispravno je pitati se ne postoji li opasnost doketizma, budući da se ponajviše govori o uzvišenoj kristologiji. Treba uzeti u obzir tu tvrdnju i onda tražiti objašnjenje. Može se naglašavati božanski i uzvišeni aspekt, čime još ne poričemo Kristovo čovječstvo. Činjenica da je Krist Jaganjac nasilno ubijen pretpostavlja naime historijsku pozadinu. A Isusova je muka prikazana na mnogim mjestima u Otkrivenju: svugdje tamo govori se o Isusovoj muci kad se govori o krvi, probodenosti, smrti, klanju, otkupljenju, velikoj nevolji, pranju haljina u Jagančevoj smrti i onda prije svega tamo gdje se u kontinuitetu govori kroz povijest kao raspeću (11,8). Otkrivenje, dakle, ne nudi nikakvu prividnu kristologiju. Govori o nadzemaljskom i proslavljenom Kristu, stvarnosti koja počiva na sveukupnoj Kristovoj stvarnosti njegova pretpostavljenoga zemaljskog života, njegove fundamentalne uloge u Crkvi i njegova proslavljenog stanja u nebu koje osmišljava svako kršćansko razmišljanje i djelovanje. Proslavljeni Isus Krist ostaje dio svemira, on je dovršeni i proslavljeni njegov dio. Njegovo tijelo podvrgnuto je i dalje svemiru i njegova duša ostaje ljudska duša, jer inače bi Krist imao samo jednu narav, što bi bila hereza monofizitizma. Upravo suprotno doketizmu on ostaje čovjek i to proslavljen, materijalan i duhovan čovjek.¹⁸

Ima prigovora da u Otkrivenju na nalazimo nikakav kristološki razvoj. Zapravo, autor Otkrivenja već pretpostavlja razvijenu kristologiju, što se vidi kod izlaganja o Sinu Čovječjem, kako je Isus Krist na istoj razini s Bogom Ocem ili o Isusovoj otkupiteljskoj smrti i otkupiteljskom uskrsnuću i dr. U Otkrivenju se susrećemo s cijelim likom Isusa Krista iz Novog zavjeta i on je potpuno nazočan i djelatan u daljnjoj povijesnoj realizaciji. Razvoj kristologije

---

¹⁸ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Kristološki traktat poslije Drugog vatikanskog koncila*, u: T.J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, I, Zagreb, 1981, str. 236.

susrećemo ovdje na završetku. Možemo reći da ovdje imamo pretpostavku visokorazvijenog i kasnijeg kršćanskog razmišljanja, gdje Isusov zemaljski život služi kao polazište i pretpostavka. Tako kristološki izričaji o smrti nisu daleko od te knjige. Onaj koji je pobijedio smrt, pobijedit će također sve drugo i druge, kao što svjedoči ova knjiga. Razumljivo, ovdje saznajemo i o Kristovu uskrsnuću. Viđenje u 1. poglavlju Otkrivenja o Sinu Čovječjem u slavi polazi od uskrsnuća i u njemu ne vidi ništa strano.

3. Suvremeno kristološko zauzimanje

Autor naviješta naime objavu Isusa Krista, a ne daje raspravu o različitim izvorima. Pritom on ne crpi ništa iz ostavštine da bi izradio razvijeniju kristologiju. On predstavlja Krista kao naravno usmjerenje za svoje čitatelje i ne drži nužnim neko prethodno objašnjenje. Treba imati u vidu da je ova knjiga nastala iz autorova vlastitog iskustva o uskrsnulom Kristu u molitvi i u životu zajednice koja živi u vremenu progovstva. Ali to je upravo bio put njegove objave.

R. Bultmann zastupa da u Otkrivenju ne nalazimo nikakav doprinos za suvremenu kristološku diskusiju, koju, dakako, on svodi na egzistencijalni nazivnik kao jedino važeći kriterij vrijednosti.¹⁹ Prema tome, ne začuđuje da on ovdje ne nalazi nikakvo polazište kad je pisao teologiju Novog zavjeta.²⁰ Ako je pouzdanje novozavjetnog kršćanstva usredotočeno samo na sadašnjost, a svaki poticaj dovodi samo do odlučivanja, onda bi za takvo polazište s pretjeranim naglaskom za budućnost u toj knjizi bilo malo mogućnosti za odluke i suvremenu životnu problematiku. Ali iz Otkrivenja nije moguće isključiti sadašnjost. Po svojoj biti Otkrivenje tvori mješavinu i nadopunu između sadašnjosti i budućnosti. Krist šalje svojoj Crkvi poruke i u svim tim apelima vrijede obećanja za buduće odnose. Tako knjiga sa svojim objektivnim Kristovim prikazima tvori korektiv prema pretežno subjektivnoj kristologiji i snažno egzistencijalnoj teologiji. Ako uzmemo samo Krista Jaganjca na prijestolju, možemo ustvrditi da je on daleko od samo subjektivnog iskustva o Isusu Kristu. On je tu postojao i suvereno i usprkos vanjskim i unutarnjim uvjetima ugroženosti. Ivanovo Otkrivenje prikazuje Isusa Krista kao Gospodara povijesti na način koji je egzistencijalistička kristologija većim dijelom već zaboravila, zainteresirana za sadašnju i ovostranu funkcionalnost života.

Krist vodi događaje i složenu spasopovijest naprijed, sve do konačne punine i savršenstva. Polazeći od budućnosti, smijemo ustvrditi da kristologija u Ivanovoj Apokalipsi priprema eshatologiju. U toj je knjizi osobito važno viđenje o kraljevstvu Božjem, koje međutim neće ubrzati i povećati optimalnost budućnosti. Novi Jeruzalem, naprimjer, svijetli kao nada za budućnost, koja je međutim drukčija od one kakvu su očekivali Židovi i njihove apokalipse. Razlika je u Mesijinu karakteru. I tu je on, doduše, borac i osvajač, ali njegovo se otkupiteljsko djelo ne događa ratnom silom koja bi razorila neprijatelja. Ono što se događa, događa se po zaklanom Kristu Jaganjcu. Otkupiteljsko

¹⁹ Usp. D. GUTHRIE, *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987, str. 62.

²⁰ *Isto*.

djelo Krista Jaganjca dogodilo se je već u prošlosti, te nije stvar budućnosti. Njegov karakter ispunjenja odstranjuje svaku sumnju o konačnom izlasku. Kraljevstvo se Božje stvarno usmjeruje prema budućnosti. Ali poruka te knjige govori da konačni trijumf sadržajno uključuje ispunjeno otkupiteljsko djelo. To je razlog da je Krist, zaklani Jaganjac i kao uspravan i živ, u svoje ruke preuzeo knjigu (objavu) i otvorio njezine pečate, to jest razvio je i ostvario sadržaj Božje spasoprovodnosti.

4. Krist Otkrivenja kao poticaj i perspektiva

Ovu knjigu, što upravo pokazuje slika Krista Jaganjca, kao i cijela kristologija, ne možemo – za razliku od fundamentalističkog i doslovnog tumačenja u mnogim kršćanskim sljedbama – razumijeti literarno i doslovno. Knjiga Otkrivenja nikako ne budi točno određeno raspoloženje propasti svijeta, nego razvija svijest poslanja o uzvišenom Gospodinu u nebeskoj slavi. Skora propast, tisućgodišnje kraljevstvo, druga smrt, sud, kaos, uništenje i propast nisu autonomni i apsolutni, već su podložni i poslušni Kristu Isusu, izvršitelju Božjeg plana o spasenju. Tako mi knjigu Otkrivenja čitamo u interesu spasenja prije svega u svojoj nosivosti i središtu Isusa Krista, koji je ispred nas u pobjedi i slavi. I tako se Ivan, svaki vjernik i Crkva, u svojim proroštvima i viđenjima u knjizi Otkrivenja objašnjava i suprotstavlja, ali i klanja proslavljenom Kristu, koji je zajedno s Bogom Ocem subjekt i objekt Objave, Gospodar i Spasitelj.

Kristologija Otkrivenja može nadahnjivati i suvremeno, aktualno naviještanje Isusa Krista. Neposredno nakon Drugoga vatikanskog sabora profesor Šagi govorio je o potrebi obnove sistematske teologije, osobito kristološkog traktata.²¹ Rekonstrukcija se odnosi prema kristocentričnom zaokretu. Misterij Krist ima biti na prvom središnjem mjestu. Kako je nekad bilo važno ontološko gledište, što je Krist u sebi, sada je važno ekonomsko i funkcionalno, to jest Krist prema nama i za nas. Težišna točka suvremene kristologije jest uskrslu Krist kao Kyrios (gospodin, gospodar) i Pantokrator (svedržitelj), koji i sada djeluje po Duhu Svetom. Važna je, dakle, Kristova sadašnjost, kako je živ i proslavljen kod Boga Oca. On kao takav i odonuda upravlja i vodi Crkvu i ostvaruje otkupljenje. On je naime sada jaganjac i pastir, svećenik i žrtva, milosrdnik i sudac, gospodar i kralj. Iz Otkrivenja, a u skladu sa suvremenim nastojanjima kristologije, jasno proizlazi da Krist nije više malo Dijete, a nije ni onaj Raspeti na križu, nego proslavljeni Gospodin kod Boga Oca i djelatan za svijet i ljude. Dakako, i uzvišeni Krist ostaje onaj koji je bio: dijete, živio na zemlji i bio raspet: hodao je kroz povijest spasenja, ali je stigao na cilj – u natpovijest, i dalje je djelatan u našoj povijesti. Sada on ima ključeve rješenja i sad je snažan i pobjednik. Kod Krista je ono što on sada jest proizašlo iz onog što je bio, i ono što sada izvodi plod je onoga što je tada izveo. To svakako nije statičko, nego podvrgnuto prolasku. Krist je prošao kroz stradanje, smrt i uskrsnuće i nas vodi kroz taj isti put, čineći nas dionicima onog što je sam izveo i dionicima onoga što on sada jest. Isus, osobito kao Krist Jaga-

²¹ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Kristološki traktat poslije Drugog vatikanskog koncila*, u: T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, I, Zagreb, 1981, str. 227–238.

njac, ima sada zajedništvo, jednakost i proslavu s Bogom Ocem. Ali on je i sad prvi, povezan i djelatan u Crkvi, svijetu i pojedincima. Krist sada posjeduje znanje i sada podržava sve što je u svijetu i u Crkvi. Tako i svako znanstvenotehničko bavljenje prirodom i svijetom znači humanizaciju i svladavanje na putu do Krista. I on ostaje svijetu naklon, on je čovjekoljubac. To jest on i ostaje određenje svijeta i čovjeka. Krist Isus sad je svedržitelj i gospodin: djeluje u ljubavi, vodi, prožima i oživljuje pojedinca, grad i svijet.

LITERATURA

- ADAMEK, J., *Apokalyptičky Kristus*, V, Kotbara, 1947.
- ALEKSANDROV, B. M., *Edinstvo obraza Isusa Hrista po Apokalipsisu, Poslanijem Sv. apostola Pavla i Evangelijam*, Mess Exarch Patr Russ 12 (1964), str. 153–161.
- BECK, D. M., *The Christology of the Apocalypse*, u: E. P. BOOTH, *New Testament Studies*, New York, Abigdon, 1942, str. 254–275.
- BLANC, F. J., *L' Agneau de Dieu*, Entretiens sur quelques textes des livres de saint Jean, Rome, 1913.
- BOISMARD, M. E., *Le Christ-Agneau, rédempteur des hommes*, Lum Vie 7 (1958), str. 91–104.
- BOVON, F., *Christ de l'Apocalypse*, R T Phil 105 (1972), str. 65–80.
- BÜCHSEL, F., *Die Christologie der Offenbarung Johannis*, Halle, 1907.
- COMBLIN, J., *Le Christ dans l'Apocalypse*, Paris, 1965.
- COOK, D. E., *The Christology of the Apocalypse* (filozofska doktorska disertacija), Duke 1962.
- ENGELBRECHT, J. J., *Die Christologie in die Openbaring von Johannes in Hoofdtrekk* *Beskrywe*, Herv T S 24 (1969), s tr. 167–185.
- GUTHRIE, D., *The Relevance of John's Apocalypse*, Devon, 1987.
- GUTHRIE, D., *The Lamb in the Structure of the Book of Revelation*, Vox Evangelica 12 (1981), str. 64–71.
- HAHN, R., *Christologische Hochheitstitel*, Göttingen, ²1966.
- HARLÉ, P. A., *Le Christ-Agneau*, Essai sur la Christologie de l' Apocalypse (teološka bakalaureatska disertacija na Protestantskome teološkom fakultetu), Montpellier, 1955.
- HILLYER, N., *»The Lamb« in the Apocalypse*, Ev Q 39 (1967), str. 228–236.
- HOHNJEC, N., *»Das Lamm – to arnion« in der Offenbarung des Johannes*, Eine exegetisch-theologische Untersuchung (teološka doktorska disertacija; recenzije ili prikaze napisali profesori B. Duda, u SKS, M. Zovkić u BS i A. Škrinjar u OŽ), Roma, 1980.
- HOLTZ, T., *Die Christologie der Apokalypse des Johannes* (teološka doktorska disertacija, Halle-Wittenberg, 1959), Berlin, ²1971.
- LAWS, S., *In the Light of the Lamb*, Imagery, Parody and Theology in the Apocalypse of John, Wilmington, Delaware, 1988.

- LOHSE, E., *Apokalyptik und Christologie*, Z N W 62 (1971), str. 48–67.
- LÜTGERT, W., *Die johanneische Christologie*, Gütersloh, 1916.
- MEINECKE, F., *Das Symbol des apokalyptischen Christus-Lammes als Triumphkennnis der Reichskirche* (teološka doktorska disertacija, Strasbourg), Frankfurt am Main, 1908.
- McGINNIS, J., *The Doctrine of the Lamb of God in the Apocalypse* (teološka doktorska disertacija na Southern Baptist Theological Seminary), Kentucky, 1944.
- MOLLAT, D., *Christologia dell'Apocalisse*, u: D. MOLLAT (i drugi), *L'Apocalisse*, Brescia, 1976, str. 47–68.
- NIKOLASCH, F., *Da Lamm als Christussymbol in den Schriften der Väter* (teološka doktorska disertacija na Papinskom sveučilištu Gregorijani), Wien, 1963.
- RICHARDSON, N. D. W., *The Revelation of Jesus Christ*, Richmond, Virginia, 1939.
- SATAKE, A., *Zur Soteriologie der Apokalypse*, u: Festschrift za J. Asana, Tokyo, 1964, str. 214–245.
- SATAKE, A., *Zur Soteriologie der Apokalypse*, u: *Verschiedene Probleme des Neuen Testaments*, Tokyo, 1977, str. 277–300.
- SCHMITT, E., *Die Christologische Interpretation der Apokalypse*, T Q 140 (1960), str. 257–290.
- D'SOUSA, J. D., *The Lamb of God in the Johannine Writings* (teološka doktorska disertacija na Papinskom sveučilištu Urbaniani), Allhabad, 1966.
- SPITTA, F., *Christus das Lamm*, In *Streitfragen der Geschichte*, Göttingen, 1907, str. 172–224.
- STRAKOWSKI, H., *Baranek Boży*, Homo D 27 (1958), str. 514–520.
- STRAKOWSKI, H., *Christus – Baranek w Piśmie Św.*, Lublin, 1961.
- TRIBBLE, H. W., *The Christ of the Apocalypse*, R Exp 40 (1943), str. 167–176.
- VANNI, U., *La passione nell' Apocalisse*, u: *La sapienza della croce oggi*, Torino, 1976, str. 169–176.
- VANNI, U., *Desetak skripata za upotrebu studentima na Papinskom institutu Biblicumu*, Roma, od 1974. do 1990.
- WEICHT, W., *Die dem Lamme folgen*, Eine Untersuchung der Auslegung von Offb 14. 1–5 in den letzten 80 Jahren (Excerpta ex dissertatione ad Lauream in Facultate Theologiae, P. U. Gregoriana), Untermerzbach-Bamberg, 1976.

ZUSAMMENFASSUNG
DIE CHRISTOLOGIE IN DER OFFENBARUNG DES
JOHANNES

Die Offenbarung des Johannes hat zwar jüdische Züge, ist aber eine Relecture der ganzen Apokalypitk in Jesus Christus.

In den Visionen und Titeln haben wir vor allem die Christologie unter dem Menschensohn (Offb 1; 14), Jesus (14 mal) – Christus (7 mal) und Sohn Gottes (Offb 2,8) – Wort Gottes (Offb 19,13). Die Christologie der Offenbarung des Johannes ist aber durch das Bild des Lammes bestimmt, welches sich fast in allen Kapiteln des ganzen zweiten Teiles (Offb 4 – 22) findet. Es kommt 29 mal vor. Das Lamm (to arnion) ist gleichsam eine christologische Kurzformel. Es ist die zentrale und typische Bestimmung des ganzen Buches und dessen Botschaft. Das Hauptgewicht unserer exegetisch-theologischen Untersuchung liegt bei der analytischen Entfaltung der einzelnen Lammstellen. Für die Analyse waren der Aufbau der Offenbarung des Johannes, sowie die Gruppierung der Lammstellen massgebend. In Offb 5,6 kommt »das Lamm« zum erstenmal vor. Damit erfolgt die ausdrückliche Einführung in die Thematik, welche im weiteren Verlauf deselben Kapitels schon eine umfassende Entfaltung erfährt. Höhepunkt und Abschluss finden sich in den Kapiteln 19; 21 und 22. Mit der Analyse erfolgte bereits die notwendige theologische Reflexion. Es wird ebenso eine theologische Gesamtschau der Lehre vom Lamm gegeben: dem Vater gleich bringt es der Gemeinde das Heil. Aus der Untersuchung ergibt sich, dass die Lammchristologie der Offenbarung des Johannes gerade aufgrund der ihr eigenen Bildsprache vielsagend und inhaltsreich ist. Zugleich wird ein wertvoller Beitrag für die Kenntnis der verschiedenen Christologien des Neuen Testaments geleistet.

Die Christologie der Offenbarung des Johannes ist, verglichen mit der übrigen neutestamentlichen Christologie spezifisch aber gut geschichtlich-christologisch erklärt. So ist sie aktuell für das zeitgenössisch-christologische Engagement.